

عشق وادری و سلوک پڑوشنی در باب هفت وادی سلوک طریقت و عرفان و چرایی و چگونگی سلوک عارفان

پڑوش و نوشتہ:
 علیرضا خلیب زار

هفت وادی عشق و سلوک

پژوهشی در باب هفت وادی سلوک طریقت
و عرفان و چرایی و چگونگی سلوک عارفان

جلد اول

پژوهش و نوشته‌ی
علیرضا خطیب زاده

سرشناسه: خطیبزاده، علیرضا، ۱۳۳۷.
 عنوان و نام پدیدآور: هفت وادی عشق و سلوک
 مشخصات نشر: تهران: بهجت، ۱۳۹۵.
 مشخصات ظاهری: ۱۷۵۸ ص.
 شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۳۸-۰۲۴-۰
 وضعیت فهرست نویسی: فبیای مختصر
 یادداشت: کتابنامه: ص. ۱۷۴۹-۱۷۵۸؛ همچنین بصورت زیرنویس.
 شماره کتابشناسی ملی: ۳۷۶۵۲۵۹

انتشارات بهجت

عنوان	
هفت وادی عشق و سلوک (پژوهشی در باب هفت وادی سلوک طریقت و عرفان و چرایی و چگونگی سلوک عارفان) علیرضا خطیبزاده سیدهادی اشرفی مهدی رضوانی، یاسر عزآباد فریبا مهربانی گلشن سبز ۱۳۹۵ جلد ۱۰۰۰ ۱۵۰۰۰۰ تومان ۹۷۸-۶۰۰-۳۳۸-۰۲۴-۰	پژوهش و نوشته‌ی ویراستار صفحه‌آرایی حروف نگار چاپ چاپ اول شمارگان قیمت شابک
حق چاپ محفوظ است.	

فروشگاه انتشارات بهجت: تهران، خیابان ولیعصر، دوراهی یوسف‌آباد، شماره ۱۹۷۸،
 تلفکس: ۸۸۹۶۷۱۷۶، ۸۸۹۵۷۱۷۶
 دفتر توزیع و فروش انتشارات بهجت: تهران، خیابان میرزای شیرازی، شماره ۱۶۲،
 تلفکس: ۸۸۸۹۹۹۰۷ - ۸۸۹۴۱۱۴۶

فهرست ...

شرح کار	[۲۳]
سپاسگزاری	[۲۷]
وادی اول / طلب	[۲۹]
فصل اول	[۳۱]
سخن آغازین	[۳۳]
آگاهی...	[۴۰]
«نقص و کمال»	[۴۶]
طلب فطری	[۵۱]
طلب گم شده	[۵۵]
طلب همراه با شناخت	[۵۷]
ایمان، انگیزهی طلب	[۵۹]
ایمان در اسارت پندار	[۶۱]
خدای نو	[۶۴]
ایمان بستر خودشناسی	[۶۵]
ایمان و دل	[۷۰]
فصل دوم	[۸۳]
خاموشی	[۸۵]
ذکر و ذاکر و مذکور	[۹۶]
خلوت حضور	[۹۹]
بی خبری	[۱۱۴]
شریعت - طریقت - حقیقت	[۱۱۶]
حافظ و شریعت و طریقت و حقیقت	[۱۳۶]

۱- شریعت	[۱۳۶]
۲- طریقت	[۱۳۷]
۳- حقیقت	[۱۳۸]
صدق و اخلاص	[۱۴۱]
غیرت برد و نوع است	[۱۴۵]
۱- غیرت معشوق به عاشق	[۱۴۵]
۲- غیرت عاشق به معشوق	[۱۴۵]
نیت و آداب آن	[۱۴۶]
اخلاص	[۱۶۰]

فصل سوم	[۱۶۹]
طلب در حالات و گفتار بزرگان طریقت	[۱۶۹]
وادی طلب	[۱۷۱]
طلب در معنای لغوی آن	[۱۷۶]
طلب حافظ	[۱۹۳]

وادی دوم / عشق [۱۹۹]

فصل اوّل	[۲۰۱]
مقدمه «درآمدی برای ورود به وادی عشق»	[۲۰۱]
تعریف عشق و بررسی در این واژه همراه با اوصاف طریق	[۲۰۱]
و اما عشق	[۲۰۱]
عشق خونی بود	[۲۰۱]
آینه‌ی عشق	[۲۰۱]
پیش نویس	[۲۰۵]
تعریف عشق	[۲۰۷]
و اما عشق	[۲۲۰]
عشق آدمی راست	[۲۲۲]
عشق و طرب	[۲۲۳]

جوشش عشق	[۲۲۴]
عشق خونی بُود!	[۲۴۱]
آینه‌ی عشق	[۲۵۰]
فصل دَوَم	[۲۵۳]
«اهمّیتِ نفس و تهذیبِ نفسِ «اماره» و رام نمودن آن	[۲۵۳]
در وادی عشق»	
اما نفس	[۲۵۵]
نفس راضی به حقیقت	[۲۵۷]
حکایت شاه و وزیر جهود	[۲۶۳]
حکمتِ حضورِ نفس	[۲۶۸]
کرامتِ نفس و عنایتِ الهی	[۲۶۹]
دشمن تو جز تو نبود ای لعین	[۲۹۲]
زهرِ خودبینی	[۲۹۳]
مقامِ نفس	[۲۹۹]
عادت	[۳۱۰]
نفس، در منظرِ نظرِ بزرگانِ دین و عرفان	[۳۱۳]
فصل سوّم	[۳۳۳]
وباز عشق	[۳۳۵]
عاشقانه‌های سعدی	[۳۳۸]
قدرِ عشق	[۳۴۲]
حقیقت و مجازِ عشق	[۳۴۶]
هوی و هوس نه عشق	[۳۵۳]
عاشقانگی شمس و مولانا و مولانا و شمس	[۳۵۷]
نگاه مولانا به شمس در دیوان غزلیات	[۳۶۴]
عاشقانه‌های صورتی حافظ	[۳۷۱]
معشوق را روی در ناز است و عاشق را روی در نیاز	[۳۷۲]
قبول و یاردِ عشقِ انسانی	[۳۷۵]

عشق صورتی عراقی	[۳۷۷]
حکایت شیخ صنعان	[۳۸۱]
فصل چهارم	[۴۰۹]
احساس و لذت و احساس لذت	[۴۱۱]
لذت متعالی و نظرات ابن سینا در باب لذت	[۴۱۶]
لذت در نظر مولانا	[۴۲۳]
فصل پنجم	[۴۲۹]
ریاضت عاشقان	[۴۳۱]
«شرح»	[۴۴۴]
عشق و عرفان، تجربه‌ی شخصی	[۴۴۵]
فصل ششم	[۴۴۹]
حکایت دل، عشق، دار، خون و حلاج	[۴۵۱]
سطح	[۴۶۳]
تأثیر حلاج بر عرفان و عرفای بعد از خود	[۴۶۹]
شاه نعمت الله و حلاج	[۴۷۳]
عطار و حلاج	[۴۷۴]
فیض کاشانی و حلاج	[۴۷۶]
سنایی و حلاج	[۴۷۷]
عین القضات و حلاج	[۴۷۹]
مولانا و حلاج	[۴۸۱]
حلاج و صوفیان مصلحت اندیش	[۴۸۶]
آگاهی حلاج از سرنوشت خود	[۵۱۰]
بردار شدن حلاج!	[۵۲۴]
روایت نیمه رسمی	[۵۲۶]
حوادث فرعی جداگانه	[۵۲۸]
رسیدن به عرصه‌ی پل	[۵۲۸]

روایت قاضی ابوالعلاء واسطی	[۵۲۹]
روایت منسوب به ابن خفیف و نقش حامد وزیر	[۵۳۰]
حلاج به روایت عطار- تذکره الاولیاء	[۵۳۳]
فصل هفتم / ویژگی های خاص در هیاهو و شوریدگی عشق	[۵۴۳]
فراق: فراق یار آن کند که ...	[۵۴۵]
هجر و فراق	[۵۴۶]
فراق عطار	[۵۵۹]
بی خودی دوی درد فراق است!	[۵۵۹]
فراق و عین القضاة	[۵۶۲]
درد فراق سنایی	[۵۶۵]
فراق نامه ی حافظ	[۵۶۷]
شرح شرار فراق از سینه ی شرحه شرحه شده ی مولانا	[۵۷۱]
فراق جهت پختگی	[۵۷۲]
فراق روح	[۵۷۳]
ناشکیبایی عاشق در فراق از اشتیاق و افره وصال است	[۵۷۳]
فراق از عدم سرسپردگی به معشوق و پیر	[۵۷۴]
صورت سازی از معشوق در ایام فراق	[۵۷۵]
درد فراق، از عدم معرفت و توجه به زیورهای این جهانی است	[۵۷۵]
فراق از بد بندگی	[۵۷۶]
در شکایت از فراق و اثرات آن بر عاشق	[۵۷۷]
چوب از فراق رسول نالد، جان چون از فراق جانان ننالد؟	[۵۷۸]
صبرسوزترین رنج ها رنج فراق است	[۵۷۸]
فراق بعد از دیدار است	[۵۷۹]
پاسخ به سوز و درد فراق	[۵۸۰]
وصل در وحدت عاشق و معشوق تجلی می نماید	[۵۸۰]
وصل عاشق جز به اراده ی معشوق حاصل نگردد	[۵۸۱]

اصل وصال در وحدت کامل یعنی فنای عاشق در معشوق رخ می نماید	[۵۸۱]
وصال حافظ	[۵۸۴]
روزگار وصال	[۵۸۴]
دوام وصال	[۵۸۵]
حریم وصال	[۵۸۵]
امید وصال	[۵۸۵]
زمان وصال	[۵۸۶]
دلیل وصال	[۵۸۶]
طلب وصال	[۵۸۶]
عید وصال	[۵۸۶]
هوای وصال	[۵۸۷]
وصل دوست	[۵۸۷]
جام وصل	[۵۸۷]
کاخ وصل	[۵۸۷]
بوی خوش وصل	[۵۸۷]
خُم خانه‌ی هجرو وصال شاه نعمت الله ولی	[۵۸۹]
عراقی و سوز و آه فراق و شوق وصال	[۵۹۴]
از دیدار چنین به شور می آید	[۵۹۵]
حال عطار در نامرادی و فراق	[۶۰۱]
صبر و صبوری	[۶۰۷]
صبر و شکیبایی در قرآن کریم	[۶۱۳]
صبر بر نعمت	[۶۲۰]
مقامات صبر	[۶۲۲]
صبر و نماز	[۶۲۳]
صبر حافظ	[۶۳۲]
صلابت مولانا در صبر	[۶۳۶]
صبر در مثنوی	[۶۳۷]
صبر پیام رحمانی - شتاب مکر شیطانی	[۶۳۹]

صبر و پیروزی	[۶۳۹]
صبر داده ی خداست	[۶۳۹]
صبر، ریسمان نجات از چاه ظلمت	[۶۳۹]
صبر، ثمره ی درخت ایمان	[۶۴۰]
رهبری صبر	[۶۴۰]
صبر پل صراط	[۶۴۰]
صبر صافی می کند هر جا دلی است	[۶۴۱]
صبر بر قضا و قدر	[۶۴۱]
پیرو صبر	[۶۴۲]
فصل هشتم / پیر راهنما و هدهد راه عشق و ویژگی های کامل بودن	[۶۴۳]
پیر	[۶۴۵]
حکایت موسی و خضر	[۶۴۵]
واما در این حکایت	[۶۴۸]
حرمت داشتن پیر	[۶۶۰]
نقش پیر در هستی	[۶۸۰]
سیر تکامل پیر	[۶۸۴]
توصیف و تأثیر پیر	[۶۹۱]
پیر آگاهی دهنده است و نوری است در ظلمات راه	[۶۹۴]
دستگیر جز پیر نباشد که او نبی طریق خویش است و از نور نبی است	[۶۹۵]
تیزبینی پیر و مقام او، که بُود هستی به بُود و حضور اوست	[۶۹۷]
دم پیر، دم خدا	[۷۰۱]
دل این زمانه!	[۷۰۴]
طمطراق سروری	[۷۱۰]
طوطی دروغ زن	[۷۱۰]
کارِ دونان حيله و بی شرمی است	[۷۱۱]

دعوی افزون!	[۷۱۱]
حسرتِ سالک	[۷۱۲]
قلبِ آخرین	[۷۱۳]
پس محک باید میان جانِ خویش	[۷۱۳]
لاف شیخی	[۷۱۵]
عطار و امیران مخنث جامه	[۷۱۸]
اهل نار و اهل نور	[۷۲۰]
دجال مهدی روی	[۷۲۲]
طراران زاهدشکل	[۷۲۳]
بخل و حسد - نور احد	[۷۲۳]
خدمت و ادب	[۷۲۵]
جوشش عشق نه بی ادبی	[۷۲۶]
پیر، مرشد، دلیلِ راه، مراد... در اندیشه ی حافظ	[۷۲۹]
دلیل	[۷۳۰]
خضر راه	[۷۳۱]
پیر	[۷۳۲]
پند پیر دانا شنیدنی است در طریق عشق	[۷۳۲]
هدایت گری	[۷۳۳]
پیر مغان، پیر خرابات	[۷۳۳]
مقام و قدرت پیر	[۷۳۳]
مرشدِ عشق	[۷۳۶]
فصل نهم	[۷۳۷]
عشق و سماع	[۷۳۹]
سماع و موسیقی	[۷۵۲]
خیال	[۷۶۰]
نقش موسیقی در حلقه ی ذکر و سماع	[۷۶۴]
سماع بی تکلف	[۷۶۸]
سماع در نگاه عارفان	[۷۷۰]

اردشیر عبادی المروزی	[۷۷۰]
ابوسعید ابوالخیر و سماع	[۷۷۲]
عین القضات همدانی	[۷۷۶]
حافظ	[۷۷۹]
چند نکته از اقوال بزرگان در باب آوا و موسیقی خوش	[۷۸۰]
سماع در نگاه غزالی	[۷۸۱]
مولانا و سماع بانگ آب	[۷۸۶]
سماع جان	[۷۸۷]
سماع بانگ آب	[۷۸۷]
نغمه های اندرون اولیا	[۷۸۷]
سماع در حال مولانا	[۷۸۹]
سنایی و سماع	[۷۹۷]
وجد و سماع	[۷۹۸]
شاه نعمت الله ولی	[۸۰۰]
شمس و سماع	[۸۰۲]
فریضه ی سماع	[۸۰۲]
فصل دهم	[۸۰۷]
شراره های دیگر عشق	[۸۰۹]
روح و عاشقانگی	[۸۲۶]
معشوق قبله ی عاشق است	[۸۲۸]
زندگی دل به عشق است و جان آتشین از عشق است	[۸۲۹]
فنا ی عاشق در معشوق	[۸۲۹]
عاشق بر کمال عاشق است	[۸۳۰]
غیرت عاشق	[۸۳۰]
ناز معشوق و دوستی عاشق	[۸۳۰]
مصلحت اندیش نبود مرد عشق	[۸۳۱]
عشق و جانبازی	[۸۳۲]

عاشقانه‌های حافظ	[۸۳۶]
عشق سرمنشأ زندگی، حیات و هستی	[۸۳۸]
مقام و تأثیرات عشق	[۸۳۹]
عاشق، و حال و مقام او	[۸۴۱]
سوز و داغ و حال «عاشقان»	[۸۴۳]
راه وره و حریم عشق	[۸۴۳]
ختم کلام حافظ در این است که	[۸۴۵]
و این که	[۸۴۵]
عشق رُخ خوبان (عراقی)	[۸۴۷]
عشق آن زنده گزین... (مولانا)	[۸۴۸]
توهم عشق	[۸۴۸]
بحر عشق یزدان	[۸۴۸]
چند باشی عاشق صورت بگو	[۸۴۹]
پس محب وصف حق دان عشق نیز	[۸۵۰]
وصف عاشقان	[۸۵۱]
مستی بی عشق	[۸۵۳]
صلای عشق (عطارا)	[۸۵۶]
شوق آن عشق	[۸۵۸]
در وادی عشق	[۸۵۸]
در فرمان عشق	[۸۵۹]
برگ سِر عشق	[۸۵۹]
سوز و آه عشق	[۸۶۰]
عاشق و معشوق	[۸۶۰]
روشنایی عاشق	[۸۶۰]
طریق عشق	[۸۶۱]
درد عشق	[۸۶۱]
محو عشق	[۸۶۱]
وادی عشق	[۸۶۲]

وادی سوم / معرفت	[۸۶۷]
ما عرفناک حق معرفتک. رسول اکرم (ص)	[۸۶۹]
منظری از عوالم معرفتی	[۸۷۱]
فصل اوّل	[۸۷۵]
عقل و معرفت	[۸۷۷]
محبت	[۸۸۴]
محبت برآمده از عشق	[۸۸۷]
جدا شده از محبت خدا	[۸۸۹]
محبت درمنظرو نظر حافظ	[۸۹۹]
محبت خدایی است	[۸۹۹]
دل سرای محبت اوست	[۸۹۹]
محبت، گنج رنج خدمت است	[۹۰۰]
خانه ی محبت به مهندسی یار و نظر پیر معمور شد	[۹۰۰]
محبت و زیبا نظری	[۹۰۱]
درد محبت	[۹۰۱]
محبت نور دل	[۹۰۳]
مُهر و نشان محبت	[۹۰۴]
محبت بی مُهر و نشان	[۹۰۵]
محبوب را به نظر محب نگر	[۹۰۵]
فصل دوم / سیری دیگر در معرفت و محبت	[۹۰۷]
در بیان محبت خدا	[۹۰۹]
معرفت و سنت	[۹۱۰]
روی سخن خدا با عالمان است	[۹۲۰]
۱- معرفت نیستی به هستی	[۹۲۳]
۲- معرفت حُدُوث و قِدَم	[۹۲۴]
۳- معرفت جفا و وفا	[۹۲۵]
۴- معرفت خطا و عطا	[۹۲۷]

۵- معرفت و نادانستگی	[۹۲۸]
عرفان و معرفت	[۹۳۶]
خودشناسی و خداشناسی	[۹۵۴]
اصل معرفت، خودشناسی است و در ورای آن خداشناسی!	[۹۵۶]
کرامت	[۹۵۹]
از خود بیگانگی ثمره ی دوری از معرفت است	[۹۷۴]
عمل ما نتیجه ی نظر ماست!	[۹۷۸]

فصل سوم	[۹۹۷]
معرفت و حلاج	[۹۹۹]
معرفت و ابن عربی	[۱۰۱۳]
آدم، معرفت و عشق	[۱۰۲۷]
معرفت در جان آدم عاشق جاری است	[۱۰۲۷]
معرفت حق و عشق و عاشق و معشوق	[۱۰۲۸]

[۱۰۳۱] **وادی چهارم / استغنا**

فصل اوّل	[۱۰۳۳]
استغنا به خدا	[۱۰۳۵]
بی نیازی انسان به مقدار نیازش به خداست	[۱۰۴۵]
استغنا (بی نیازی) الهی	[۱۰۴۷]
موضوع باید قدری بیشتر باز شود	[۱۰۵۳]
استغناء الهی در آینه ی قرآن	[۱۰۵۸]
نیاز خدا به انسان!	[۱۰۶۱]
نیاز به ستایش و شکر خداوندگار	[۱۰۶۵]
استغنا از خدا!	[۱۰۶۹]
استغنا از خدا در آینه ی قرآن	[۱۰۷۳]

فصل دوم	[۱۰۸۳]
بی نیازی در نگاه علی (ع)	[۱۰۸۵]
بی نیازی خدا	[۱۰۸۵]
حافظ و نیاز	[۱۰۸۶]
از قابوس نامه	[۱۰۸۷]
سخن آخر، وادی استغنا و عطار	[۱۰۸۸]

وادی پنجم / توحید [۱۰۹۱]

فصل اوّل	[۱۰۹۵]
لا إله إلا الله	[۱۰۹۷]
توحید در آینه ی قرآن	[۱۰۹۸]
گواه حق بر توحید حق	[۱۱۰۴]
شاهد حقیقی	[۱۱۰۵]
ابدی و ازلی وجود مطلق	[۱۱۰۶]
شهادت و اقرار	[۱۱۰۶]
کلمه ی توحید مایه ی نجات	[۱۱۱۳]
خداوند واحد کافی است	[۱۱۱۶]
توحید باقی و کثرت فانی	[۱۱۱۷]
توحید و صراط راست	[۱۱۱۹]

فصل دوم	[۱۱۲۳]
شرک	[۱۱۲۵]
اوست قادر مطلق و یگانه ی بی شریک	[۱۱۳۷]

فصل سوم	[۱۱۳۹]
توحید عارفان	[۱۱۴۱]
قُلْ هُوَ اللهُ اَحد	[۱۱۴۸]
توحید یعنی تجلّی توحید	[۱۱۵۰]

مراتب توحید	[۱۱۵۹]
سِرّ توحید	[۱۱۶۲]
توحیدِ نفسِ واحده	[۱۱۶۴]
توحید به خدا	[۱۱۷۰]
عارفان واصل یا غرق شدگان در توحید	[۱۱۷۳]
خرقانی و توحید	[۱۱۷۳]
توحید با یزید	[۱۱۷۴]
فصل چهارم	[۱۱۸۹]
توحید تضمینِ تداوم حیات	[۱۱۹۱]
اتحاد عشق و عاشق و معشوق	[۱۲۰۶]
توحیدِ حلاج در خبرها	[۱۲۱۱]
کفر در ایمان و ایمان در کفر!	[۱۲۱۱]
توحید در کتاب طواسینِ حلاج	[۱۲۳۰]
حلاج و توحید قرآنی	[۱۲۳۸]
توحید عطار	[۱۲۴۵]
وادی ششم / حیرت	[۱۲۴۹]
فصل اوّل	[۱۲۵۳]
ماتم حیرت!	[۱۲۵۵]
سالک حیرت	[۱۲۵۹]
چیستی حیرت!؟	[۱۲۶۳]
حیرت از آدمی است	[۱۲۶۸]
أنس و حیرت	[۱۲۷۳]
حیرت العین	[۱۲۷۹]
حیرت در حکمت و قایع	[۱۲۸۵]
حیرت من تو و تو من	[۱۲۸۷]

حیرت عام!	[۱۲۹۱]
فصل دوم	[۱۲۹۷]
حیرت خیامی	[۱۲۹۹]
حیرت حلاج	[۱۳۱۶]
حیرت مولوی	[۱۳۳۳]
حیرت از جهل و ناشناختگی	[۱۳۳۸]
حیرانی از آن که در سبب بمانی و از مسبب غافل گردی	[۱۳۳۹]
حیرانی بسترهدایت است	[۱۳۴۱]
عقل ، حیران مقام عشق و معشوق	[۱۳۴۴]
آدمی خود مایه ی حیرت است	[۱۳۴۷]
کار دین حیرانی است	[۱۳۴۷]
حیرت دواي درد ورنج و سختی های طریق	[۱۳۴۹]
رازها حیرت فزاید	[۱۳۴۹]
حیرت از مقام آدمی	[۱۳۵۲]
عجز و حیرت راه به دوست می برد	[۱۳۵۳]
حیرت انتظار	[۱۳۵۳]
حیرت از روح	[۱۳۵۳]
حیرت ملائک	[۱۳۵۵]
حیرت از گستاخی	[۱۳۵۶]
حیرت بی صورتی	[۱۳۵۷]
حیرت هدیه ای الهی است	[۱۳۵۸]
حیرت عشق خاموش ات کند	[۱۳۵۸]
فصل سوم	[۱۳۶۱]
چند بیت از شاه نعمت اله ولی در باب حیرت و حیرانی	[۱۳۶۳]
مقام حیرت در نگاه و نظر حافظ	[۱۳۶۶]
حیرت از دوری	[۱۳۶۷]
حیرت از دوست	[۱۳۶۸]

حیرت عشق	[۱۳۶۹]
حیرت آشنایان	[۱۳۶۹]
ظلمات حیرت	[۱۳۷۰]
حیران روی دوست	[۱۳۷۰]
حیران خوب رویان	[۱۳۷۱]
حیرت نهایی	[۱۳۷۲]
حیرت از عاقبت کار	[۱۳۷۵]
حیرت از اسرار الهی	[۱۳۷۶]
درمان حیرانی	[۱۳۷۶]
خلق هر ساعت در او حیران تراست	[۱۳۷۷]
سرگشتگی دین داشتن	[۱۳۷۹]
حیرت عاشقان	[۱۳۸۱]
حال عارف حیران	[۱۳۸۱]
در وادی حیرت	[۱۳۸۳]
وادی هفتم / فقرو فنا	[۱۳۸۵]
حکایت با صبا گفتیم	[۱۳۸۷]
شرح کار	[۱۳۹۲]
فصل اوّل	[۱۳۹۵]
وادی فقرو فنا	[۱۳۹۷]
فقرو فنا	[۱۴۰۰]
هستی و پستی	[۱۴۰۳]
فنا و مردن	[۱۴۰۵]
فنا ی صفاتی	[۱۴۱۵]
معراجیه	[۱۴۱۷]
فنا ی افعال و اعمال	[۱۴۲۵]
خود آگاهی - فنا	[۱۴۲۹]
فنا به ذات؟! نفس و روح در وادی فنا	[۱۴۳۱]

روح از منظرِ نظرِ مولوی	[۱۴۴۳]
فناى اخلاقى؟!	[۱۴۵۱]
فنا در فنا= بقا	[۱۴۵۵]
فصل دوم	[۱۴۷۳]
سیرى در افکار مولانا	[۱۴۷۵]
انسان در نگاه مولانا!	[۱۴۷۷]
خاک و خدا (خلقت دوگانه ی آدم)	[۱۴۷۸]
روح چرایى و چگونگى و مقام آن	[۱۴۸۵]
آدمى مسجود ملائک است	[۱۴۹۷]
بداء	[۱۵۰۳]
خیر و شرّ	[۱۵۱۱]
قیاس و قضاوت	[۱۵۲۳]
هبوط و فنا	[۱۵۲۸]
ضعف در صورت، قدرت در باطن	[۱۵۲۹]
آدمى راز هستى است	[۱۵۳۲]
فرصت رشد و تعالى و کمال برای همه یکسان است	[۱۵۴۷]
ارتباط فقر و فنا	[۱۵۵۳]
سَوَادُ الْوَجْهِ	[۱۵۶۹]
ابلیس عاشق	[۱۵۷۴]
الْفَقْرُ هُوَ الْغِنَى بِاللّٰهِ	[۱۵۸۸]
فناى مولانا	[۱۵۹۳]
بى عملی	[۱۶۰۸]
جنسیت	[۱۶۱۱]
براقِ نیستی	[۱۶۱۷]
بى خویشی و فنا	[۱۶۲۱]
اصل بر نیستی است	[۱۶۲۸]
عارفِ فانی کیست؟	[۱۶۳۲]
نقد حلولیه	[۱۶۳۷]

فصل سوم	[۱۶۴۳]
فنا در نظرو منظر عارفان	[۱۶۴۵]
ابوعلی سندی	[۱۶۴۵]
بایزید بسطامی	[۱۶۴۹]
احمد غزالی	[۱۶۵۰]
ابوسعید خراز	[۱۶۵۱]
ابوالحسن خرقانی	[۱۶۵۱]
حلاج	[۱۶۵۲]
ابوسعید ابوالخیر	[۱۶۵۴]
خُصری	[۱۶۵۸]
سنایی	[۱۶۶۰]
سنایی ساحر غزنین	[۱۶۶۱]
عزالدین محمود کاشانی	[۱۶۶۲]
ابن عربی	[۱۶۶۵]
شاه نعمت الله ولی	[۱۶۷۲]
عزیزالدین نسفی	[۱۶۷۹]
شیخ محمود شبستری	[۱۶۸۰]
فخرالدین ابراهیم همدانی - عراقی	[۱۶۹۱]
شیخ الاسلام خواجه عبدالله انصاری	[۱۶۹۷]
من لعنت و من رحمت	[۱۷۰۱]
خواجه شمس الدین حافظ شیرازی	[۱۷۰۵]
حجاب	[۱۷۰۷]
هستی و نیستی	[۱۷۰۹]
گم شده	[۱۷۱۶]
بی خودی	[۱۷۲۰]
فنا	[۱۷۲۲]
درویشان	[۱۷۲۵]
پایان نامه	[۱۷۲۷]
منابع و مأخذ	[۱۷۳۳]

شرح کار:

حین مطالعه‌ی منظومه‌ی زیبا و شگفت «منطق الطیر» - که یکی و شاید برترین منظومه‌ی مثنوی عارفانه است و برترین اثر پیر و مرشد و مراد نیشابوری، شیخ فریدالدین عطار- طرحی به ذهنم خطور کرد که، «هفت وادی» که در منطق الطیر طرح و پیگیری شده و به حق هم حق مطلب توسط ذهن فعال و بدیع ساز و روح واصل عطار ادا شده، از منظر نظر دیگر عارفان، خصوصاً خداوندگاران: حکیم مجدود بن آدم سنایی و مولانا جلال‌الدین محمد مولوی نیز مورد بررسی قرار گیرد. سالی بیش با این فکر زندگی کردم تا به بهترین طرح ممکن دست یابم. طرح این گونه آماده‌ی پیگیری شد که نگاه و نظر این سه بزرگوار بدون هیچ شرحی در ذیل هر وادی، گزینش و نگارش شود. دیدن و خواندن نظرات این سه قله‌ی عرفان که بعد از آن‌ها و خصوصاً مولانا‌ی دست‌نایافتنی هرچه گفته شده تکرار و یا شرحی بر آن موضوعات بوده، می‌تواند مفید باشد. با این دید و این طرح به سراغ هفت وادی رفتم.

هفت وادی:

طلب: «چون فرود آیی به وادی طلب / پیش آید هر زمانی صد تعب»،
عشق: «بعد ازین وادی عشق آید پدید / غرق آتش شد کسی کانجا رسید»،
معرفت: «بعد از آن بنماید پیش نظر / معرفت را وادی بی‌پا و سر»،
استغنا: «بعد ازین وادی استغنا بود / نه درو دعوی و نه معنا بود»،
توحید: «بعد ازین وادی توحید آید / منزل تفرید و تجرید آیدت»،
حیرت: «بعد ازین وادی حیرت آیدت / کار دایم درد و حسرت آیدت»،
فقر و فنا: «بعد ازین وادی فقر است و فنا / کی بود این جا سخن گفتن روا / عین وادی فراموشی بود / گنگی و کروی و بیهوشی بود».

آنچه در وهله‌ی نخست توجه انسان را به خود می‌خواند، چینش و ترتیب وادی‌هاست، که این خود نیز دست آوردِ فکرِ بدیع و خلاقِ حضرت شیخ است، شاید در ابتدا خواننده قدری دچار شگفتی گردد. که چرا وادی‌ها این گونه ترتیب یافته و چرا عشق در وادی دوم قرار گرفته در حالی که عشق هم ذات با عرفان است و طبعاً باید اگر نه وادی آخر بلکه حداقل در وادی ششم قرار می‌گرفت! این شگفتی پس از خوانشِ متن به حیرت تبدیل می‌گردد وقتی که متوجه می‌شویم که چرا چنین چینشی از سوی عطار انجام گرفته است. (این را باید در نظر داشت که، در صد میدانِ خواجه عبدالله انصاری، چهل بابِ قشیری و... میدان و باب و وادی بنام عشق وجود ندارد!) و به این دریافت می‌رسیم که بدون تردید این دست آورد، محصولِ عقلِ محض نبوده بلکه گونه‌ای دریافت درونی و ماهوی هم در آن در کار بوده است. و این راز گشوده نمی‌گردد مگر با خوانشِ متنِ منطق الطیر و شاید اثر پیش رو.

به هر روی، کار گزینش از روی آثار این سه بزرگوار آغاز گردید؛ درمورد عطار همه‌ی آثارش مد نظر قرار گرفت و سنایی، دیوان غزلیات و حدیقه الحقیقه و شرایعه و الطریقه و در مورد مولانا پایه‌ی کار مثنوی شد و در صورت لزوم دیوان غزلیات و فیه ما فیه و نیز مقالات شمس.

نوشتن که آغاز شد قلم به آنچه طراحی شده بوده پای بند نشد و خود به کار تازه‌ای روی آورد؛ گزینش به شرح و تفسیر و تحلیل تبدیل شد و کار به دلخواه قلم و اراده‌ای مرموز در پس آن پیش رفت! نگارشِ هفت وادی سریع تر از آنچه پیش بینی شده بود به انجام رسید و با خود گفتم که چه «عشق آسان نمود اول!» از آن پس، فطرتی افتاد تا دوباره نویسی آغاز شد، این دوباره نویسی به گونه‌ای پیش رفت که هیچ رجوعی به پیش نویس اولیه نشد، انگار کار دو باره از آغاز، آغاز شد. این جا روشن شد، کار به آن سادگی که نموده بود نبود و آن باغ سبزی بود که نشان داده شد و در طی کار آن عشقی که آسان می‌نمود اول، «و کنون، چگونه افتاده مشکل‌ها»!

نظرات به سنایی و عطار و مولوی ختم نشد، ناگاه دیدم، حافظ، سعدی، خیام، عین‌القضات، ابوحامد و احمد غزالی، شمس تبریزی، شیخ محمود شبستری، حلّاج،

ابن عربی، ابن سینا، بایزید بسطامی، ابوالحسن خرقانی، خواجه عبدالله انصاری، روزبهان بقلی و ... خود نمایی کردند و حکایت حکایت دیگری شد و موضوع موضوع دیگری. در ورطه ای افتادم که خروج از آن به سادگی امکان پذیر نبود! تازه فهمیدم که چه رودستی خوردم ازین رندان جهان جاویدان. پر کاهی شدم در مصاف تند باد معرفتِ خلدِ برین که از روحِ واصلِ این عزیزان در گاهِ دوست وزیدن گرفته است!

مدد خواستم از روح این عزیزان در گاهِ ربوبی که در میانه ی کار و انمانم. بدین مدد به پیش رفتم و طی طریق کردم و در تمام مسیر سیر و سلوکی چنین:

نگاهم به جوانانِ تشنه ی آگاهی و معرفتِ نابِ عرفانِ اسلامِ ایرانی و ایرانِ اسلامی و همه ی ایران بود؛ با توجه به این اصل که این اثر بگونه ای پیش برود که زبان و نیاز روزِ آنان را نیز در کار داشته باشد. به عبارتی عرفان بروز شود و کاربردی، بگونه ای که خواننده بتواند خود را با مطالبی که طرح و بحث می شود هماهنگ کرده و با برنامه با آن ها پیش برود. نگارنده امیدوار است در این امر توفیقی حاصل کرده باشد.

این اثر شرح و تفسیرِ منطق الطیرِ عطار نیست، بلکه «هفت وادی» از او وام گرفته شده و به شکل آزاد به شرح و تفسیر و تحلیل وادی ها پرداخته شده و نظرات شیخ به شکل گسترده در کنار نظراتِ دیگر عارفان مورد استفاده قرار گرفته شده است.

گزینش هایی که قبل از شروع کار انجام گرفته شده بود در طی کار گسترده تر شد خصوصاً این که تعداد عارفانی که به کار پیوسته بودند رو به افزایش نهاده بود و به اجبار بسیاری از گزینشِ نظراتِ این بزرگان در حین کار صورت می گرفت و نقل و شرح می شد. در بیان نظرات، طریق امساک در پیش گرفته نشد بلکه هر آنچه که در مورد هر وادی که انتخاب شده بود به رسمِ ضرورت نقل شد و شاید این گشاده دستی در ذکرِ نظراتِ عارفان در طی مطالعه، بعضی از خوانندگان را آزرده کرده و موجبات ملالِ خاطرِ آن ها را فراهم آورد، که پیشاپیش ازین دسته عزیزان پوزش می طلبم. این کار به این دلیل انجام شد که مجموعه ای نسبتاً کامل از نظراتِ عارفانِ طرازِ اول در مورد موضوعاتِ گوناگونی که مطرح می شود در اختیار خوانندگان قرار گرفته باشد. با توجه به این امر در مجموع، خیر

این کار به شَرش می چربد و این امر قدری از شرمندگی من در پیشگاه خواننده ی عزیز می کاهد.

گاه اشعاری در وادی های مختلف تکرار شده است. این کار به این خاطر بوده است که، ابیات از ژرفای معنایی شگرفی بر خوردار بوده که در هر وادی با نشان و شرح نوی از آن ها روبرو می شویم که این امر توانسته روشنگر زوایای تاریک آن موضوع گردد و در موارد نادری هم جهت یادآوری ذکر شده است.

با این همه که گفته آمد، این رساله، از نگاه منصف و نقّاد اساتید و خوانندگانِ فهیم و فرهیخته بی نیاز نیست. هر کلامی که در بهتر شدن این اثر کمک کند چون هدیه ای به جان پذیرفته خواهد شد، اگر چه تیز ترین نقد های عالمانه باشد و صریح ترین سخنانِ صادقانه. «چه که برای رشد باید که نقدِ مغرضانه را به مدح صادقانه ترجیح داد.» این قانونِ نانوشته است که: «انسان در نگاهِ نقّادِ دوستان و گاه نقدِ تندِ مخالفان رشد می کند و راه کمال را می پیماید.» آدمی تا خود و هر آنچه که از این خود بر می آید را در بوته ی نقد در نیندازد هیچ گامی در مسیر رشد و تکامل بر نخواهد داشت. انسان های کمال جو طریق رشد را با شیرینی خلوا گونه ی مدح طی نکرده اند بلکه با تازیانه ی نقد و تلخی ظاهری کلامِ نقّادان که در گذر زمان به شیرینی عسل می گراید از سر گذرانده و در بازسازی و دوباره سازی خود همّت در کار آورده اند. البته تشویق هم در جای خود تأثیر گذار است و از آن هم نباید غافل شد؛ چرا که این طبیعتِ انسان است که در پسِ انجامِ کاری، چشم به سپاس و قدر دانی دارد.

«وَرَبَّمَا اسْتَخْلَى النَّاسُ الثَّنَاءَ بَعْدَ الْبَلَاءِ» (علی ع، خطبه ی ۲۱۶) «و بسا مردم که ستایش را دوست دارند، از آن پس که در کاری کوششی آرند.

سپاسگزاری

در وهله ی اوّل خدای را سپاس می گزارم که مرا به کتابتِ این اثر برگزید و لحظه‌ای عنایتش را از حقیر دریغ نداشت و سختی های این کارِ دشوار را بر من آسان کرد و تلخی های آن را شیرین. و در مسیر، آنچه را که باید بر جان من فرو ریخت و فرصت شاگردی در محضر این برگزیدگانِ خود را به من عطا فرمود.

دوّم سپاسگزارم از همسرم که همه ی بارِ زندگی را بر دوش کشید تا که حقیر فرصت انجام این کار طاقت فرسا و در عین حال شیرین را بدست آورم. بی همیاری او این کار صورت نمی پذیرفت و یا اگر هم می شد به این راحتی و به این زمان، به انجام نمی رسید. سپاس از او که سختی با من بودن را به جان پذیرفته است.

و فرزندانم! که همیشه یادِ جوانانِ زخم خورده ی این مرز و بوم را در خاطرم زنده می گردانند و نیاز آنان را به آگاهی و فهمیدن یادآور می شوند و تشنه بودن آنان را به معرفتِ فرهنگِ عرفانِ کهن دیارم را که در طی تاریخ بارها و بارها زیر سم ضربه های دشمنان بیرونی و درونی زخم ها دیده و همچنان ستر ایستاده را، یادآورم می شوند و این کار نیز بر این شوق به ثمر رسید.

و سپاس از خانم دکتر شیوا (منصوره) کاویانی که برای چاپ این اثر از هیچ کوشش و تلاشی دریغ نورزیدند. و جناب آقای محمدعلی بهجت که کار نشر این اثر را به بهترین شکل ممکن بر عهده گرفته و مرا وام دار خود کردند و نیز از انتشاراتِ وزین بهجت، که به طبع و نشر این اثر اهتمام ورزیدند.

و سپاسگزارم از همه ی کسانی که انرژی مثبت شان را در انجام این کار از من دریغ نورزیدند.

و سپاس و درود بر روحِ زنده و جاوید همه ی عارفان و واصلان و دلشدگانِ عاشقی که در این اثر از آن ها یاد و از ثمره ی حیاتِ جاودانشان بهره برده و سخنانِ گوهریار و روح افزا شان زینت بخش این اثر شده است.

در نهایت دست دل به سوی صاحب دل بر آورده و نیاز و فقر به درگاهِ بی زوال حضرتش عرضه می دارم:

غرقِ خون، بر خشک، کشتی رانده ام	یا الہ العالمین درمانده ام
دست بر سر چند دارم چون مگس؟	دست من گیر و مرا فریاد رس
سوختن صد ره، چه خواهی سوز من؟	ای گناه آمرز و عذر آموز من
ناجوانمردی بسی کردم، بپوش	خونم از تشویر تو آمد به جوش
تو عوض، صد گونه رحمت داده باز	من ز غفلت، صد گنه را کرده ساز
گر زمن بد دیدی، آن شد، این نگر	پادشاهها در من مسکین نگر
هر چه کردم با تن خود کرده ام	خالقا گر نیک و گر بد کرده ام
محو کن بی حرمتی های مرا	عفو کن دون همتی های مرا
من ندارم طاقتِ آلودگی	جانم آلوده ست از بیهودگی
یا نه در خونم کش و خاکم بکن	یا ازین آلودگی پاکم بکن
زنده گردان جانم ای جان بخش پاک. ^۱	مرده ای ام می روم بر روی خاک

علیرضا خطیب زاده

نیشابور، کلاته شیخ ابوالحسن

بیست و هفتمین روز از خزانِ رنگین ۱۳۹۲

۱. منطق الطیر، کدکنی، صص ۲۴۳ - ۲۴۲.